

Pētījums par Sēlijas reģionu

Projekta “Tūrisma piedāvājuma attīstība Sēlijā” Nr. LL-00132 “Weekend in Village” ietvaros.

Sēlijas kultūrvēsturiskais novads ir cieši saistīts ar mūsdienu Lietuvas ziemeļu robežas teritorijām. Sēlijas un Lietuvas pierobežas rajoni veido unikālu kultūras un dabas telpu, kuras kopīgais mantojums ir veidojies vairāku gadsimtu gaitā. Šajās vietās mūsdienās var baudīt ne tikai skaistas un neskartas dabas ainavas un unikālu vēsturi, bet arī kopīgas kultūras identitātes vērtības, kuru veidošanās saknes meklējamas pirms vairākiem gadu tūkstošiem. Kā reiz teicis akadēmiķis profesors Jānis Stradiņš vienā no savām Sēlijas dienu uzrunām 1995. gadā: “Sēļi ir viena no latviskās identitātes mīklām”¹. Šīs mīklas atklāšana un iepazīšana sniedz iespēju veidot savdabīgus kultūras un dabas tūrisma maršrutus, kas aptver **Sēlijas dienvidaustrumu un Lietuvas ziemeļu teritorijas – Birži (*Biržai*), Rokišķi (*Rokiškis*), Kupišķi (*Kupiškis*) un Pasvale (*Pasvalys*).**

Seno sēļu zemes daudzslāņainā vēsture, bagātīgās kultūras tradīcijas un dabas dažādība sniedz pamatu šī pētījuma mērķim – atklāt un izcelt kopīgās vērtības un tradīcijas, kas var kalpot par pamatu tūrisma maršruta izveidei. Šī pētījuma uzdevums ir apkopot un atklāt Sēlijas un Lietuvas pierobežas kultūrvēsturiskā mantojuma potenciālu, lai veidotu ilgtspējīgu un autentisku tūrisma piedāvājumu. Tas ne tikai stiprinās vietējo kopienu atpazīstamību, bet arī sniegs ceļotājiem iespēju iepazīt Sēlijas un Lietuvas pierobežas kultūras un dabas bagātību, kas padara šo vēsturisko reģionu par īpašu pieredzes un stāstu vietu.

Sēlijas vēsturiskās zemes un Lietuvas kopīgā kultūrvēsturiskā ainava

Mūsdienu Sēlijas vēsturiskās zemes un Lietuvas ciešās kultūrvēsturiskās, kā arī etnogrāfiski lingvistiskās saiknes veidojušās vairāku gadsimtu gaitā. Tiek uzskatīts, ka aptuveni divas trešdaļas sēļu apdzīvotās teritorijas atrodas mūsdienu Latvijas teritorijā, bet atlikusi trešdaļa – Lietuvā. Tomēr sēļu apdzīvotās teritorijas veidošanās process nav viennozīmīgs, vienlaikus atklājot daudzslāņainu vēstures ainu.

Par Sēlijas zemes un dabas īpatnībām, kultūrvēsturi, kultūras mantojumu un seno sēļu izplatību ir rakstījuši daudzi pētnieki. To vidū ir valodnieks un etnogrāfs Augusts Bīlenšteins (*Johannes Gottfried August Bielenstein*), Sēlijas novadnieks un folklorists Mikus Skruzītis jeb Skruzišu Mikus, lietuviešu valodnieks Kazimiers Būga (*Kazimieras Būga*), arheologs Eduards Šturms, vācu vēsturnieks Valters Ekerts (*Walter Eckert*), kā arī jaunākajos laikos – valodnieki Marta Rudzīte, Maija Poiša un Krišjānis Ancītis, novadpētnieks Jozs Šļava (*Juozas Šliavas*), kurš visu savu mūžu bija veltījis Lietuvas Zemgales pētījumiem, arheologi Elvīra Šnore, Anna Zariņa, Juris Urtāns un Rita Grāvere, vēsturnieki Vilis Bīlķins un Vitolds Kalniņš, akadēmiķi – etnogrāfs un kultūrvēstures zinātnieks Saulvedis Cimermanis un zinātnu vēsturnieks Jānis Stradiņš, kā arī citi pētnieki. Jāatzīmē, ka seno sēļu zemes pētījumos nozīmīgi ir arī arheoloģiskie pētījumi Ziemeļlietuvas teritorijā jeb Ziemeļlaukšaitijā, iezīmējot akadēmiskās diskusijas par “Lietuvas Sēlijas” reģionālo identitāti.²

¹ Raksts “Sēlijas pagātne, tagadne un novada nākotnes meti” (1996), Nr. 39 (524) “Latvijas Vēstnesis”. Pieejams: [Sēlijas pagātne, tagadne un novada nākotnes... - Latvijas Vēstnesis](#)

² Raksts “Sēļu zeme – mūsu zeme” (2003), Nr. 116 (2882) “Latvijas Vēstnesis”. Pieejams: [Sēļu zeme - mūsu zeme - Latvijas Vēstnesis](#)

Sēlijas zemes unikālo ģenēzes kodolu veido baltu sentautas – prūši, kurši, sēļi, latgaļi, zemgaļi, žemaiši, augštaiši, jātvingi un galindi, kuru valodas piederēja indoeiropiešu valodu saimes baltu grupai. Latvijas teritorijā no minētajām sentautām dzīvoja kurši, zemgaļi, sēļi un latgaļi, kas Latvijā apmetās ap 2. gs. pirms mūsu ēras. Par Latvijas teritorijā dzīvojošām etniskajām grupām ziņas sniedz 9.–13. gs. rakstītie avoti, no kuriem nozīmīgākā ir Indriķa Livonijas hronika. Minētie avoti sniedz ziņas, ka Latvijas teritorijā izšķirami kurši, zemgaļi un sēļi, kas dzīvoja arī mūsdienu Lietuvā³. Arheoloģiski sēļu izplatības maksimālās robežas Latvijā var apzīmēt šādi: ziemeļos sēļi sasniedz Vidzemes augstienes dienvidu un dienvidaustrumu nogāzes, austrumos — līniju no Lubānas ezera līdz Daugavai apmēram tagadējā Līvānu novadā, tālāk robežšķirtne apmēram līdz Skrudalienai bija Daugava. Dienvidos sēļu apdzīvotās teritorijas iesniedzās ziemeļaustrumu Lietuvā, bet rietumos sēļu dabiskā robeža bija Taurkalnes meži (skatīt attēlu Nr. 1 “Latvijas teritorija 12. gs.”). Jāatzīmē, ka senās sēļu zemes dienvidu robeža, saukta par robežu starp sēļiem un lietuviešiem, vienmēr palikusi atvērta.

Livonijas konfederatīvās valsts laikā neizveidojās teritoriālā vienotība, pastāvēja ļoti sadrumstalotas zemes, īpašumi, kas piederēja Livonijas ordenim, t. sk., Rīgas un Kurzemes arhibīskapiem. Senās sēļu zemes, tāpat kā citas senlatviešu tautu zemes, bija pīļu valstis. Tiek minēts, ka 10.–13. gs. nozīmīgākais Sēlijas centrs bija Sēlpils. Saistībā ar Sēlijas teritorijas raksturojumu tiek minēts, ka sēļu dzīves telpa bijusi gara un pašaura zemes josla. 13. un 14. gs. vēstures liecības vēsta par regulārām sadursmēm, kas risinājušās starp Livonijas ordeņa un lietuviešu karapulkiem, kas neatlaidīgi centās iespiesties sēļu cilšu apdzīvotajās teritorijās⁴. Par šo laiku ir ziņas, ka Lietuvas kara laikā, no 1237. gada, ar Livonijas ordeņa zobenbrāļiem, Sēlija daļēji pārvērtās par tuksnesi. Tomēr nav skaidru vēstures liecību, ka 13. gs. sākumā Sēlija ir bijusi Lietuvas sastāvdaļa, tieši pretēji — ir pieņēmumi, ka Sēlija ir bijusi neatkarīga zeme⁵. No 14. līdz 16. gs. vidum bijušās Sēlijas dienvidu daļa piederēja Lietuvas Lielhercogītei, bet ziemeļu daļu pārvaldīja Livonijas ordenis. Savukārt, pēc tā sabrukuma 1561. gadā Sēlijas zemes teritorijas nonāca Kurzemes hercogīstes, Lietuvas Lielhercogīstes vasaļa, rokās⁶, kas veicināja sēļu pēcteču pārleitiskošanos.⁷ 17. gs. beigās un 18. gs. sākumā Sēliju, tāpat kā lielāko daļu Latvijas teritorijas piemeklēja bads un slimības. Šo notikumu rezultātā mainījās iedzīvotāju sastāvs, ienācēji apmetās nosacīti tukšajās dzīvesvietās. Sēlijas zemes būtību lielā mērā ietekmēja Sēlijas atrašanās starp divām Polijas–Lietuvas valsts daļām (Lietuvas lielkņaziste un Pārdaugavas hercogīste, vēlākā poļu Vidzeme) (skatīt attēlu Nr. 2. Sēlpils ainavas panorāma 1704. gada kara kampaņas laikā⁸). Šo teritoriju sasaiste noteica Sēlijas zemes apdzīvojuma struktūras īpatnības, piemēram, tai raksturīgo lielu pilsētu trūkumu, mazpilsētu, ciemu izveidi, jauktu iedzīvotāju etnisko sastāvu, spēcīgu katoļticības un pagānisma elementu izplatību iedzīvotāju vidū, t. sk., ticības izvēles brīvību.⁹ 1921. gadā starptautiskā robežkomisija noteica Latvijas – Lietuvas robežas. Problēmas sagādāja Palangas un Sventājas apvidus, ko Latvija

³ Nacionālā Enciklopēdija. Baltu sentautas Latvijas teritorijā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/150086-baltu-sentautas-Latvijas-teritorij%C4%81>

⁴ Biļķins, V. (1992). *Sēlija un Dienvidkurša*. Minneapolis: “Laikmeta” spiestuve.

⁵ Kalniņš, V. (1995). Bīskaps Alberts un sēļi. Villēruša, V. (sast.). *Sēļu zeme*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds. 157.–183. lpp.

⁶ Universālā Lietuvas enciklopēdija. Pieejams: [Aukštaitija - Visuotinė lietuvių enciklopedija](http://www.licetia.lt/visuotine-lietuviu-enciklopedija)

⁷ Ancītis, V. (1997). *Sēlijas grāmata I*. Apgāds “Signe”.

⁸ Johana Kristofa Broces grāmata *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente*, 1793. LU Akadēmiskā bibliotēka.

⁹ Cimermanis, S. (2013). *Sēlijas daba un cilvēki: faktos, rakstos, pētījumos*. III Sēlijas kongresam Viesītē 2003. gada 22. maijā sagatavotais referāts. Pieejams: [Sēlijas daba un cilvēki: faktos, rakstos, pētījumos - Latvijas Vēstnesis \(vestnesis.lv\)](http://vestnesis.lv)

1921. gadā atdeva Lietuvai, lai tā iegūtu izeju pie Baltijas jūras, bet pretī Latvija saņēma teritorijas Ukru, Panemūnes (tagadējās Brunavas) un Aknīstes pagastos.¹⁰ (Skatīt attēlu Nr. 3 “Lietuvas karte”¹¹).

Sēlijas nosaukumu daudzveidība un vēsturiskās konotācijas

Sēlijas nosaukumu etimoloģija atklāj daudzpusību, kas ir saglabājusies līdz mūsdienām un joprojām pastāv Sēlijas un Lietuvas kopīgās vēstures diskursos. Nosaukumi Augšzeme (*Aukštaitija*, *Augšžemē*), Augškurzeme (*Aukštutinis Kušas*) un Sēlija (*Sēlija*, *Sēla*) norāda gan uz topogrāfisku raksturu, gan uz baltu cilti – sēļi, gan uz maztautu – aukstaiši, kas pastāvēja līdz 13. gs.

Nosaukums “Sēlija” saistās ar seno sēļu konotāciju: Sēla, Sēļu zeme vai Sēlzeme, Sēlija un Selonija (*Selenland*, *Selonia* nosaukuma latinizētā forma)¹². Valodnieki sēļu vārda etimoloģiju saista ar ūdens tecēšanu (‘selēti, salti’ — lēni tecēt), kas varētu būt bijusi Daugava. Akadēmiķis Jānis Stradiņš atsauca uz latviešu valodnieka, kultūrvēsturnieka un Latvijas Zinātņu akadēmijas kolēģa Konstantīna Karuļa tēzi, kas Sēlijas vārdu saista ar indoeiropiešu vārdu ‘selos’ — ezers, purvs (no grieķu val. ‘helos’), tātad sēlis būtu ezeriem bagāta un purvainā apvidus iedzīvotājs, un tas itin kā atbilstu novada topogrāfijai.¹³ Jāatzīmē, ka Biržu reģionālais muzejs “Sēla” nes Sēlijas vārdu.

Zemes topogrāfiskais raksturojums – augstiene un kultūrvēsturiska atsauce uz Kurzemes un Zemgales novadiem ietverta šādos nosaukumos: Augšgals, Augškurzeme, Augšzemgale, Augšzeme. Augšgals minēts Mikus Skruziša darbā “Sēļi, Kurzemes augšgala senči”.¹⁴ 19. gs. pilskalnu pētnieks, valodnieks, vēsturnieks, etnogrāfs un folklorists Augusts Bīlenšteins Sēlijas teritorijas daļu dēvēja par Augšzemi (no vācu val. *Oberland*), bet Augšzemes pašu dienvidaustrumu galu par Augšzemes augšgalu. Arī vēstures zinātniece Mārīte Jakovļeva, analizējot Sēlijas stāvokli Kurzemes un Zemgales hercogistes sastāvā laika posmā no 1562. līdz 1795. gadam, min, ka attiecīgajos gados jēdziens “Sēlija” nepastāvēja; novadu sauca par Augškurzemi jeb Augšzemi, un tas ietilpa hercogistes Zemgales daļā.¹⁵ Vēsturnieks, arheologs prof. Juris Urtāns seko Bīlenšteina tradīcijai un par Augšzemes nosaukumu min: “[..] ja paskatās tādā arheoloģiskā nozīmē, tad par sēļiem vispār ļoti maz ko zinām. Un it sevišķi tas Augšzemes augšgals — tur sēļu nav, kas tur īsti ir, tur nepateiksi, jo izpēte ir ļoti minimāla [..], nosaukt šo vietu par Sēliju man negribas, kaut kā ķeras. Augšzeme tādā ziņā [..] likās tāds politkorekts nosaukums, ka tu vari atļauties neizcelt to nacionālo, bet etnisko”¹⁶. Akadēmiķis J. Stradiņš min, ka Augšzemes nosaukums ir romantizēts un mantots jēdziens, ko savos daiļdarbos un novērojumu aprakstos ir lietojoši vairāki

¹⁰ Nacionālā Enciklopēdija. Latvijas valsts robeža. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/22882-Latvijas-valsts-robe%C5%BEa>

¹¹ Lietuvas karte. Pieejams: <https://lv.maps-lithuania.com/lietuvas-politisk%C4%81-karte>

¹² Ozoliņa, L. (2025) Promocijas darbs “Nemateriālā kultūras mantojuma kopienu loma vietas identitātes konstruēšanā un reprezentācijā. Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs”. Latvijas Kultūras akadēmija.

¹³ Stradiņš, J. (1999). *Sēlijas problēma cauri laikiem un cilvēkiem*. Latvijas Vēstnesis, nr. 163/166. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/24518>

¹⁴ Ozoliņa, L. (2021). *Mikus Skruzītis – nepiedodami aizmirstais*. Rīga: Apgāds “Laika grāmata”.

¹⁵ Cimermanis, S. (2013). *Sēlijas daba un cilvēki: faktos, rakstos, pētījumos*. III Sēlijas kongresam Viesītē 2003. gada 22. maijā sagatavotais referāts. Pieejams: [Sēlijas daba un cilvēki: faktos, rakstos, pētījumos - Latvijas Vēstnesis \(vestnesis.lv\)](https://www.vestnesis.lv/ta/id/24518)

¹⁶ Ozoliņa, L. (2025) Promocijas darbs “Nemateriālā kultūras mantojuma kopienu loma vietas identitātes konstruēšanā un reprezentācijā. Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs”. Latvijas Kultūras akadēmija.

novadpētnieciski orientēti literāti, piemēram, Jānis Jaunsudrabiņš.¹⁷ Tomēr nevar noliegt, ka starp terminiem latviešu valodā “Augšzeme – Zemgale” un lietuviešu valodā “Aukštaitija — Žemaitija” pastāv ļoti izteikta līdzība. Aukštaitija – mūsdienās lielākais kultūrvēsturiskais reģions Lietuvā, ar ļoti senu vēsturi un daudzveidīgu kultūras mantojumu.

Sēlijas vēsturiskās zemes simboli un to kultūrvēsturiskās paralēles ar Lietuvu

Saskaņā ar Latviešu vēsturisko zemju likumu Sēlijas vēsturiskajai zemei ir noteikti savi heraldiskie simboli — karogs un ģerbonis. Sēlijas karogs, karmīnsarkanbaltsūnzaļš, tika apstiprināts 2024. gada 10. janvārī. Savukārt ģerboņa izstrādē, balstoties uz biedrības “Lauku partnerība Sēlija” priekšlikumu par staltbrieža tēlu, Valsts Heraldikas komisija lēma apstiprināt ģerboņa simbolu: sarkanā laukā pretēji pagriezts, ejošs sudraba staltbriedis (ģerboņa autors – Edgars Sims)¹⁸. Zīmīgi, ka šeit vērojama lingvistiskā saspēle: lietuviešu valodā “briedis” ir “elnias” (alnis), savukārt “briedis” lietuviešu valodā nozīmē “alnis” latviešu valodā. Arī šis lingvistiskais aspekts uzskatāmi norāda uz sēļu un lietuviešu ciešajām saitēm. Jāatzīmē, ka neformālais simbols, kas vairāk tiek saistīts ar sēļa garu – vilks, ir zināma saistība ar kultūrvēsturisku atsauci uz Viļņas izcelsmes leģendu par dzelzs vilku.¹⁹

Sēļu un lietuviešu mentalitātes kopējās iezīmes

Sēļu identitāte visnotaļ ir cieši saistīta ar jau minētajām kultūrvēsturiskajām saitēm ar Lietuvu, īpaši izceļot kopīgo apdzīvotās teritorijas topogrāfiju. Sevišķi nozīmīga ir Sēlijas ezeru un purvu ainava, kas teritorijas dienvidos un dienvidaustrumos veido apvidus, kas atgādina salu mozaīku. Šajos “salu” apvidos lauku iedzīvotāji bieži apmetušies skrajciemos jeb viensētu grupās – apdzīvojuma struktūrā, kuru nosaka apkārtnes dabas apstākļi. Nereti tikai viena vieta starp mežu masīviem vai purvainām ieplakām ir piemērota dzīvošanai, tādējādi izceļoties kā atsevišķa “sala”²⁰.

Jāatzīst, ka vēstures avoti sniedz visai trūcīgas ziņas par sēļu mentalitāti. Tāpēc šīs tautas iezīmes vislabāk var raksturot, atsaucoties uz 19. gadsimta novadpētnieku fiksētajiem novērojumiem un līdzībām ar aukštaitiešu raksturu. Aukštaitiešu mentalitāte tiek raksturota kā daudzslāņaina – viņiem raksturīgs spēcīgs lokālpatriotisms un cieša saikne ar dabu, kas atspoguļojas viņu dzīvesveidā un vērtībās. Līdzīgi kā sēļi arī aukštaitieši ir darbīgi, tieši, pašpietiekami, smagākos dzīves brīžos, spēj pasmieties par sevi. Kopumā viņi tiek raksturoti kā viesmīlīgi un pretimnākoši, bet vienlaikus viņos

¹⁷ Stradiņš, J. (2006) Sēlija kā Latvijas savdabīgs kultūrvēsturisks reģions. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti*, nr. 11. 7.–9. lpp.

¹⁸ Biedrības “Lauku partnerība Sēlija” tīmekļa vietne. Pieejams: <https://www.partneribaselija.lv/lv/jaunumi/aktualitates/prezentets-selijas-gerbonis/>

¹⁹ Lietuvas galvaspilsētas, Viļņas vietas izcelsmes leģenda vēsta, ka Lietuvas dižkunigaitis Ģedimins (liet. *Gediminas*) reiz miegā pēc medībām sapnī redzējis dzelzs vilku, kurš skaļi gaudojis kalna virsotnē. No rīta jautājis kādam vīram Traķu (liet. *Trakai*) apkārtnē, ko tas varētu nozīmēt, viņš teicis, ka dzelzs vilks vēsta par varenas pilsētas vietu, kuras slava būs dzirdama tālu pasaulē. Pieejams: <https://babilonosodai.lt/lv/miniaturas-botanika/gedimina-pils/>

²⁰ Ozoliņa, L. (2025) Promocijas darbs “Nemateriālā kultūras mantojuma kopienu loma vietas identitātes konstruēšanā un reprezentācijā. Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs”. Latvijas Kultūras akadēmija.

joprojām ir saglabājusies zināma noslēgtība un vienkāršība, kas piešķir šim etnosam īpašu un unikālu identitāti²¹.

Turpmāk pētījumā iekļauts potenciālais saturs – 10 temati, ko izmantot tūrisma maršrutu piedāvājuma veidošanā. Saturs sakārtots atbilstoši pētījuma struktūrai, ietver īsus tematiskus aprakstus, tūrisma objektus, to koordinātes un informācijas avotus.

1. Dabas un ainavas apraksts

Sēlijas vēsturiskās zemes un Lietuvas pierobežas teritorija, kas aplūkota šajā pētījumā, ietver četrus ziemeļaustrumu rajonus: Biržu (*Biržai*), Rokišķu (*Rokiškis*), Kupišķu (*Kupiškis*) un Pasvales (*Pasvalys*) rajonus. Šī teritorija ir unikāla ar savu dabas un kultūras sintēzi – tā atklāj kontrastus starp senajām muižām, viļņainiem pakalniem un plašiem laukiem, kur joprojām saglabāties tradicionālais lauku dzīvesveids. Lauku ainavu veido viļņains reljefs, lauksaimniecības lauki, pļavas, mežu masīvi un ciemati, kuros dominē koka māju apbūve un augļu dārzi, kas glabā seno Aukštaitijas garu. Jāatzīmē, ka šajā teritorijā joprojām dominē zemkopība, amatniecība un tirdzniecība. Izkaisītās viensētas (*vienkiemiai*) ir būtiska šī lauku mantojuma sastāvdaļa, savukārt muižu kompleksi – Ilzenberga, Astravas un Adomines, kas harmoniski iekļaujas dabas ainavā, radot bagātīgu un daudzslāņainu kultūrvēsturisko vidi. Biržu un Pasvales rajoni ir pazīstami ar savdabīgu karstu reljefu – kritenēm, pazemes upēm un alām, kas veido neparastus dabas veidojumus un piedāvā bagātu ģeoloģisko daudzveidību. Savukārt Rokišķu un Kupišķu rajonus raksturo viļņains reljefs, ko papildina meža apvidi, pilskalni un gleznaini dolomīta, ģipša un smilšakmens atsegumi.

Katrs gadalaiks šajā reģionā atklājas ar savu unikālo dabas estētiku un noskaņu. Pavasarī, kad ielejas ir applūdušas, pļavas rotājas ar ziediem un sākas sējas laiks, daba mostas un aicina uz jaunas sezonas sākumu. Vasarā valda zaļuma bagātība un dzīvīgums – lauki nobriest, cilvēki bauda aktīvu atpūtu pie ezeriem, tiek vākts siens un svinēti ciemu svētki. Rudens ienes siltas krāsas un bagātīgu ražu, gaisā jūtama ābolu smarža un vakara noskaņa, kas padara šo laiku īpaši romantisku. Ziemā reģions pārvēršas par sniegotu pasaku – Sartu ezers kļūst par vietu aizraujošām zirgu sacensībām, bet baznīcu torņi paceļas virs miglas, piešķirot apkārtni mierpilnu, teiksmainu skaistumu.

Reģionā vairākas galvenās upes – Apašča (*Apaščia*), Tatula, Lēvene (*Lėvu*) un Šetekšna, kuru krastos plešas auglīgas zemes, bagātas ar dabas resursiem un ainavisku skaistumu. Šo upju krastos var rast viesu mājas un citas lauku tūrisma vietas, kas piedāvā mierīgu atpūtu dabas tuvumā.

1.1. Nozīmīgākās dabas ainavas un objekti

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Karves ala (<i>Karvės ola</i>)	Lielākā karsta kritene Lietuvā (~13 m dziļā). Ģeoloģisks dabas piemineklis ar ierīkotu izziņas taku.	56.206752, 24.694270	https://www.visitbirzai.lt/karstine-igriuva-karves-ola/

²¹ S. Papaurėlytė, K. Župerka. Lietuvos etninių sričių gyventojų charakterio bruožai kalbos pasaulėvaizdyje. Šiaulių universitetas. 185.-201. lpp. Pieejams:

2.	Kirkilu karsta ezeriņi (<i>Kirkilų karstiniai ežerėliai</i>)	Karsta izcelsmes ezeriņu komplekss ar apmēram 30 apaļu un ovālu formu ezeriņiem.	56.246100, 24.688300	<a href="https://www.visitbirzai.lt/ki
rkilu-karstiniai-ezereliai/">https://www.visitbirzai.lt/ki rkilu-karstiniai-ezereliai/
3.	Širvenas ezers un gājēju tilts (<i>Širvėnos ežeras ir pėsčiųjų tiltas</i>)	Senākā zināmā mākslīgā ūdenstilpe Lietuvā, kas radīta 1575. gadā, appludinot Aglonas upes ieteku Apaščā un tādējādi izveidojot dabīgu ūdens šķērslī Biržu cietokšņa dienvidu krastā. Apvidum raksturīgs karsta reljefs, un ūdenstilpe ietilpst Biržu reģionālā parka teritorijā Ezera ziemeļu krastā atrodas 1842. gadā klasicisma stilā celtā Astravas muiža, kuru ar Biržu pilsētu savieno 525 metrus garš koka tilts.	56.211191, 24.769184	<a href="https://www.visitbirzai.lt/la
nkytinos-vietos-ilgasis-
pesciuju-tiltas-per-
sirvenos-ezera/">https://www.visitbirzai.lt/la nkytinos-vietos-ilgasis- pesciuju-tiltas-per- sirvenos-ezera/
4.	Astravas muižas parks (<i>Astravo dvaro parkas</i>)	19. gs. ainavu parks ap muižu, kanāliem, tiltiem un eksotisku koku dārzu. Muižas parks savienots ar pilsētas centru pa Širvėnas tiltu.	56.218569906 495695, 24.767869381 95152	<a href="https://www.visitbirzai.lt/la
nkytinos-vietos-astravo-
dvaro-sodyba/">https://www.visitbirzai.lt/la nkytinos-vietos-astravo- dvaro-sodyba/
Rokiškų rajons				
5.	Sartu ezers (<i>Sartų ežeras</i>)	Viens no garākajiem ezeriem Lietuvā, slavens ar likumaino formu un zirgu skriešanās sacīkstēm uz ledus.	55.844207096 529175, 25.838118747 78537	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/l
ankytnos-vietos">https://www.rokiskiotic.lt/l ankytnos-vietos
6.	Ilģa ezers (pie Ilzenbergas) (<i>Ilgio ežeras (pie Ilzenbergo))</i>)	Dabisks ezers ar mežainiem krastiem, daļa teritorijas robežojas ar Latviju.	56.163208, 25.52828	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/l
ankytnos-vietos">https://www.rokiskiotic.lt/l ankytnos-vietos
7.	Bradesu ozols (<i>Bradesių ąžuolas</i>)	Sens ozols, kas uzskatīts par svētu. Tā stumbra diametrs pārsniedz 2 metrus.	55.831724459 421366, 25.877405623 717078	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/l
ankytnos-vietos">https://www.rokiskiotic.lt/l ankytnos-vietos
8.	Rokiškų muižas parks (<i>Rokiškio dvaro parkas</i>)	Viens no nozīmīgākajiem Aukštaitijas kultūras centriem, kas ietver Rokiškų muižu (reģionālais muzejs), celtu 1801. gadā klasicisma stilā, ar skaistu ainavu, parku ar diķiem, skulptūrām un vēsturisku apbūvi.	55.965800751 777934, 25.594012689 365282	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/l
ankytnos-vietos">https://www.rokiskiotic.lt/l ankytnos-vietos
Pasvales rajons				
9.	Zaļganais avots (<i>Žalsvasis šaltinis</i>)	Dziļākais zināmais avots un ala Lietuvā (~21 m). Ūdens dzidrs, ar zaļgani zilu nokrāsu.	56.067329, 24.400188	<a href="https://tic.visitpasvalys.lt/o
bjektai/sarasas/?c=3744&
cs=3747">https://tic.visitpasvalys.lt/o bjektai/sarasas/?c=3744& cs=3747
10.	Kriteņu parks (<i>Smėgduobių parkas</i>)	Karsta ainava ar daudzām kriterēm, izziņas takām un informācijas stendiem.	56.055764, 24.397234	<a href="https://tic.visitpasvalys.lt/o
bjektai/sarasas/?c=3751&
cs=3754">https://tic.visitpasvalys.lt/o bjektai/sarasas/?c=3751& cs=3754
11.	Skaļu kalns (<i>Skalių kalnas</i>)	Dolomīta atsegums – dabas un ģeoloģisks piemineklis.	56.065823, 24.113400	<a href="https://tic.visitpasvalys.lt/o
bjektai/sarasas/?c=3751&
cs=3754">https://tic.visitpasvalys.lt/o bjektai/sarasas/?c=3751& cs=3754
Kupiškų rajons				
12.	Kupiškų ūdenskrātuve (<i>Kupiškio marios</i>)	Ceturtais lielākais mākslīgais ūdenskrātuves Lietuvā. Izveidota 1984. gadā, aizsprostojot Lēvenes upi. Platība – 828 ha, garums – ~25 km. Populāra atpūtas vieta.	55.854201, 24.972061	<a href="https://www.infokupiskis.lt
/lankytnos-vietos">https://www.infokupiskis.lt /lankytnos-vietos

13.	Stirnišķu atsegums (<i>Stirnišķu atodanga</i>)	40 metrus garā atsegumā redzams slāņains dolomīts. Ģeoloģisks objekts Lēvenes ielejā, sastopams arī smilšakmens.	55.783084033 29736, 24.836308644 186158	https://www.infokupiskis.lt/lankytnos-vietos
14.	“Sievasmātes mēles” salas dendroloģiskais parks (<i>Uošvės Liežuvio salos dendrologinis parkas</i>)	Kupišķu ūdenskrātuves salā, ko sauc par “Sievasmātes mēli”, ierīkots dendroloģiskais parks 8,97 ha platībā.	55.859905, 24.979226	https://www.infokupiskis.lt/lankytnos-vietos
15.	Kupos upes ielejas parks (<i>Kupos upės slėnio parkas</i>)	Kupa (<i>Kupa</i>) – tipiska Ziemeļlietuvas un Viduslietuvas upe, Lēvenes kreisā pieteka. Lejteces posmā (3,2 km) upe ietek Kupišķu cauri izteiktai ielejai, sadalot pilsētu divās daļās.	55.838472958 49377, 24.988390135 42494	https://www.infokupiskis.lt/lankytnos-vietos
16.	Šimoņu meža iepazīšanas taka “Uz mežu” (<i>Šimonių girios pažintinis takas „Į girią“</i>)	Izziņas taka robežojas ar Ižeņu purva liegumu.	55.719275161 02254, 25.211680086 867233	https://www.infokupiskis.lt/lankytnos-vietos

Papildu informācijas avoti: <https://www.visitbirzai>; <https://www.rokiskiotic.lt>;
<https://www.infokupiskis.lt>; <https://www.visitpasvalys.lt>; <https://www.vle.lt>; <https://www.lgt.lt>;
<https://kvr.kpd.lt>

1.2. Skatu torņi

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Kirkilu skatu tornis (<i>Kirkilų apžvalgos bokštas</i>)	32 metrus augsts, savdbīgas formas – laivas – tornis, no kura paveras brīnišķīgs skats uz daudzajiem ezeriem, kas izveidojušies karsta kriterēm piepildoties ar ūdeni.	56.248436, 24.690898	https://www.visitbirzai.lt/lankytnos-vietos-kirkilu-apzvalgos-bokstas/
Rokišķu rajons				
2.	Sartu ezera skatu tornis (<i>Sartų ežero apžvalgos bokštas</i>).	33 metrus augsts tornis Baršēnu ciemā, Rokišķu rajonā, Sartu reģionālā parka teritorijā, paveras brīnišķīgs skats uz ledāju veidoto Sartu ezeru un apkārtējo ainavu. Tornis uzbūvēts 2006. gadā no privātiem līdzekļiem.	55.840983, 25.838581	https://www.rokiskiotic.lt/objektai/sartu-ezero-apzvalgos-bokstas
Kupišķu rajons				
3.	Adoma Petrauska muzeja tornis (<i>Adomo Petrausko muziejaus bokštas</i>)	Vietējais pašdarbnieks Jons Laužiks (<i>Jonas Laužikas</i>) uzcēla unikālu koka torni muzeja sētā. Šī netradicionālā būve atbalstās uz lieliem, zemē neieraktiem akmeņiem un atgādina sena vezuma riteni.	55.886758453 491645, 24.778843925 708163	https://www.infokupiskis.lt/lankytnos-vietos/adomo-petrausko-muziejus/

2. Tradicionālā amatniecība un meistardarbnīcas

Sēlijas un Lietuvas pierobežas reģionu kultūras mantojuma neatņemama sastāvdaļa ir tradicionālā amatniecība, kas joprojām tiek uzturēta un nodota nākamajām paaudzēm, radot īpašu saikni starp pagātni un mūsdienām. Keramikā īpaši izceļas Pasvales un Kupišķu rajonos, kur vietējais māls pārtop podos un glazētos traukos. Rokišķu un Biržu novados saglabājusies senā rudzu maizes cepšanas tradīcija – ceptuvēs un meistardarbnīcās top maize ar ieraugu, kā to darijuši Sēlijas iedzīvotāju senči. Koka grebšana ir cieši saistīta ar Kupišķu reģionu – tur meistari no koka veido krustus, soliņus un stabiņus, izmantojot senās prasmes. Rokišķu un Pasvales pusē īpaša loma ir aušanai, kur tautastērpi un tekstilizstrādājumi top vietējo kopienu centros un muzejos, tādējādi saglabājot rakstu un raksturu bagātību. Biržos joprojām dzīva ir salmu rotājumu veidošanas tradīcija – smalku un simbolisku rotājumu izgatavošana Ziemassvētkos.

2.1. Amatniecības tradīciju turpinātāji mūsdienās

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Biržu reģionālais muzejs “Sēla” (<i>Biržų krašto muziejus „Sēla”</i>)	Mēs piedāvājam izglītojošas programmas, kas iepazīstina apmeklētājus ar hercogu pils dzīvi, Biržu reģiona senajām alus darišanas tradīcijām un 16.-17. gadsimta karadarbību.	56.204932893 83482, 24.753449581 41711555	https://www.birzumuziejus.lt/
2.	Zita Kumpeliene	Biržu rajona tautas māksliniece un nacionālā mantojuma glabātāja, kura gatavo salmu puzurus un vilnas izstrādājumus.	55.981553627 519936, 24.747622681 400234	http://vabalninkas.puslapiai.lt/index.htm
Rokišķu rajons				
3.	Rokišķu reģiona muzejs (<i>Rokiškio krašto muziejus</i>)	Organizē izglītojošus pasākumus, piemēram, “Siera ceļš”, “Dārzi, dārzi lelejā”, “Senatne runā misiņā” u. c. Izglītojošie pasākumi ir piemēroti bērniem un pieaugušajiem.	55.965401, 25.600856	https://www.muzejusrokis.kyje.lt/
4.	Ale Gegelevičiene (<i>Alė Gegelevičienė</i>)	Sertificēta audēja un ļoti daudzpusīga tautas daiļamatniece. Viņa ir Lietuvas Tautas daiļamatnieku savienības Paņevēžas kopienas Rokišķu nodaļas biedre, kura auž audumus tautastērpiem, pin daudzkrāsainas jostas un gatavo salmu puzurus. Mākslinieces darbi atspoguļo lietuviešu tautas rokdarbos attīstītās tradīcijas un viņas individuālo stilu: tieksmi attēlot augu motīvus, stilizēt tos, izmantot dažādas aušanas, tamborēšanas un izšūšanas tehnikas.		
5.	Ale Deksnienē (<i>Alė Deksnienė</i>)	Vilnas aušanas meistare. Kopā ar vīru dibinātajā amatniecības studijā "Suveltas stilius" vada vilnas filcēšanas nodarbības un apmācības bērniem un pieaugušajiem.		
Kupišķu rajons				
6.	Kupišķu etnogrāfiskais muzejs (<i>Kupiškio etnografijos muziejus</i>)	Programmas “Koka noslēpumi”, “Podnieka amats”, “Tautastērpa krāsas un zīmes”.	55.84237, 24.97526	https://www.infokupiskis.lt

7.	Danute Palaimiene (<i>Danutė Palaimienė</i>)	Meistarei ir Lietuvas Nacionālā mantojuma produkta sertifikāts, izgatavo salmu puzurus, Ziemassvētku eglīšu rotaļlietas.		
8.	Irēna Vapšiene (<i>Irena Vapšienė</i>)	Lietuvas Nacionālā mantojuma produktu sertifikāts. Klūgu pinumi, glezniecība, keramika.		
9.	Virginija Jurevičiene (<i>Virginija Jurevičienė</i>)	Mākslinieka statuss, tradicionālo amatu meistare – papīra griešana, olu čaumalu grebšana.		
Pasvales rajons				
10.	Pasvales reģionālais muzejs (<i>Pasvalio krašto muziejus</i>)	Tā organizē izglītojošus pasākumus “Senie lauku amati”, “Maizes ceļš”, “Lina ceļš”, “Pataiki” un citus.	56.060352406 68589, 24.398929196 749773	https://www.pasvaliomuziejus.lt
11.	Rauboņu ūdensdzirnavas (<i>Raubonių vandens malūnas</i>)	Vilnas apstrādes amatniecība, senais aprīkojums, izglītojoši pasākumi, ekskursijas.	56.123570, 24.476982	https://malunas.raubonys.lt/

Citi meistari:

- **Danute Palaimiene** (*Danutė Palaimienė*) – meistarei ir Lietuvas Nacionālā mantojuma produkta sertifikāts, izgatavo salmu puzurus, Ziemassvētku eglīšu rotaļlietas.
- **Genia Vaičiškauskienė** (*Genia Vaičiškauskienė*) – mākslas darba veidotājas statuss, pārstāvētās mākslas jomas: keramika, glezniecība, lina grebumi, kokgriezumi.
- **Irēna Vapšiene** – Lietuvas Nacionālā mantojuma produktu sertifikāts, meistare nodarbojas ar klūgu pinumiem, keramiku, glezniecību.
- **Virginija Jurevičiene** (*Virginija Jurevičienė*) - mākslinieka statuss, tradicionālo amatu meistare, nodarbojas ar papīra griešanu, olu čaumalu grebšanu.
- **Vitauts Jasinskis** (*Vytautas Jasinskas*) – akmeņkalumi, glezniecība.

Papildu avots: <https://etnografijosmuziejus.lt/kategorija/tautodailininkai/>

2.2. Vietējo kopienu tradicionālie svētki

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Biržu pilsētas svētki	Biržu pilsētas svētkos katru gadu notiek amatnieku gadatirgus.		www.visitbirzai.lt
Rokišķu rajons				
2.	Amatniecības un tautas mākslas gadatirgi	Rokišķu novada muzejā katru gadu notiek amatnieku un tautas lietišķās amatniecības tirdziņi, kas kļuvuši par tradīciju svētku laikā - “Skaistaturgis”, “Šeškaturgis” u. c.		www.rokiskiotic.lt
Pasvales rajons				
3.	Amatu darbnīcas Pasvales muzejā	Tradicionāli rudenī tiek rīkotas tekstila un rokdarbu meistarklases.	56.060352406 68589,	www.visitpasvalys.lt

			24.398929196 749773	
--	--	--	------------------------	--

3. Tradicionālā arhitektūra un dzīves vietas apraksts

Sēlijas vēsturiskās zemes un Lietuvas ziemeļu daļas kultūrvēsturiskais mantojums atspoguļojas praktiskajā tradicionālajā arhitektūrā, kas sakņojas Aukštaitijas koka viensētu un muižu būvniecības tradīcijās. Šeit sētas veidotas no masīviem guļbaļķiem, kuru jumtus klāj niedres, skaidu vai dakstiņu segumi, radot izturīgu un dabisku harmoniju ar apkārtējo vidi. Dzīvojamā ēka parasti veidota izstieptā plānā, nodrošinot ērtu un funkcionālu iekārtojumu, bet tai apkārt izvietotas svarīgākās saimniecības būves – klēts, kūts, pirts un rija. Īpaši Austrumu Aukštaitijā saglabāties ielu ciematu veids, kur lauku robežas netika sadalītas viensētās, bet tika izmantotas kopīgai dzīvnieku ganīšanai un kopīgām pirtīm. Vecās lauksaimniecības tradīcijas šeit saglabājas ilgāk nekā citur – lauki tika art ar vēšiem, izmantoja Austrumeiropas stila izkapti, divvirzienu kapli, klūgu ecēšas, kā arī īsroku izkapti ar grābekli, kas 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta vidū tika izmantota ziemāju pļaušanai²².

Sētu pagalmos bieži aug ābeles un citi augļukoki, radot mājīgu un dzīvīgu ainavu, kamēr sētas perimetru iezīmē tradicionāli žogi, kas sargā un iekļauj māju dzīvi. Logus rotā koka slēgi – ne tikai praktisks, bet arī estētisks elements, kas bagātina ēkas fasādi. Šajā reģionā arhitektūra nav tikai būvniecības veids – tā ir rūpīgi izkopta dzīves filozofija, kuras mērķis ir radīt vienotu, harmonisku telpu, kas atbilst gan dabiskajiem apstākļiem, gan cilvēka vajadzībām.

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Sodelišķu muižas sēta (<i>Sodelišķių dvaro sodyba</i>)	Privāta, tūristiem atvērta sēta, kurā iespējams iepazīt 20. gs. sākuma lauku māju arhitektūru un apbūvi – koka ēkas, vējdzirnavas, lopkopības muzejs, tradicionāls pagalmi un senlaicīgas tehnikas laukums.	56.291298571 73051, 24.638174768 529684	https://www.sodeliskiodvaras.lt
2.	Astravas muiža	Viena no izteiksmīgākajām 19.gs. romantisma arhitektūras saimniecībām Lietuvā, kurā saglabājušās saimniecības ēkas, plašs parks.	56.219536307 65562, 24.768470196 761854	https://www.visitbirzai.lt/laankytnos-vietos-astravo-dvaro-sodyba/
Rokišķu rajons				
3.	Ilzenbergas muiža (<i>Ilzenbergo dvaras</i>)	Atjaunota muiža ar funkcionējošu bioloģiskās daudzveidības saimniecības kompleksu un tradicionālām saimniekošanas prasmēm.	56.159749877 00573, 25.524518398 868075	https://www.ilzenbergas.lt
4.	Klēts no Salamiestro (<i>Klėtelė iš Salamiestro</i>)	Rokišķu muzejā pārvietota 19.gs. koka klēts ar restaurētu interjeru, kas atspoguļo zemnieku dzīves vidi pirms 200 gadiem.	55.965453246 03452, 25.600898754 41447	https://www.muzejusrokis.kyje.lt/
Kupišķu rajons				
5.	Adomines muiža (<i>Adomynės dvaras</i>)	Viena no vecākajām koka arhitektūras muižām Aukštaitijas reģionā. Muiža ir skaista un rets 18. gs. romantisma koka arhitektūras piemineklis, kura mūsdienām saglabājušās koka krāsnis, maizes krāsns, freskas, kartotēkas durvis ar metāla furnitūru, ornamentētas parketa	55.773169042 659966, 25.288532811 31079	https://www.infokupiskis.lt/puslapiai/adomynes-dvaras-1/

²² Universālā Lietuvas enciklopēdija. Pieejams: [Aukštaitija - Visuotinė lietuvių enciklopedija](#)

		grīdas. Muiža ir slavena ar bērnu (<i>Pagrabinės</i>) maizītēm, kuras tiek ceptas tikai šeit un kurām ir Lietuvas kulinārā mantojuma sertifikāts.		
--	--	---	--	--

4. Kulinārais mantojums

Sēlijas zemes un Lietuvas ziemeļu daļas kulinārais mantojums sniedz ieskatu Aukštaitijas gastronomiskajā identitātē, kas gadsimtiem ilgi veidojusies ciešā saiknē ar vietējiem resursiem un tradicionālo saimniekošanu. Galvenie pārtikas produkti – rudzi, kartupeļi, piena produkti, gaļa, dārzeņi un kaņepju eļļa – arī atklāj pierobežas reģiona tradicionālās saimniekošanas prakses. Šajā reģionā joprojām dzīvas ir senču ēdienu gatavošanas tradīcijas. Rudzu maize ar ieraugu, sviesta ēdienu, kartupeļu pankūkas, sātīga grūbu putra, medus, atsvaidsinošais kvass, zāļu tējas un ābolu siers un citi. Īpaša nozīme tiek piešķirta svētku maltītēm, piemēram, Ziemassvētkos un Lieldienās, kur simboliskie ēdieni iekļauj vietējo kultūras mantojumu un kopienas tradīcijas.

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Sodelišķu muižas sēta (<i>Sodelišķių dvaro sodyba</i>)	Privātu īpašnieku apsaimniekota, tūristiem atvērta sēta, kurā iespējams iepazīt 20. gadsimta sākuma lauku māju arhitektūru un apbūvi – koka ēkas, vējdzirnavas, lopkopības muzejs, tradicionāls pagalmis un senlaicīgas tehnikas laukums. Piedāvā tradicionālos ēdienus: ceptu maizi, sviestu, kvasu, medu, krējumsieru (<i>kastinys</i>). Muižā ir restorāns un tiek piedāvātas arī izglītojošas programmas.	56.291262, 24.638179	https://www.sodeliskiodvaras.lt
2.	Alus darītava “Rinkušķiai” (<i>Alaus darykla „Rinkušķiai”</i>)	Lietuvas lielākā ģimenes alus darītava, kurā paaudzū paaudzēs tiek saglabātas alus brūvēšanas tradīcijas. Darbību sākusi 1991. gadā un ik gadu šeit saražo 5 miljonus litru alus, no kuriem 1/5 daļu eksportē uz citām valstīm. Alus tiek darīts no dziļurbuma ūdens, pēc tradicionālām receptēm. Alus darītavas muzejā var iepazīties ar Birži vēsturi, bet restorānā – nobaudīt alus zupu, tumšajā alū gatavotus salātus un citus alus iedvesmotus ēdienus, kas papildina vietējo garšu.	56.207882049 80549, 24.723403783 26866	https://www.rinkuskiai.lt
3.	Alus darītava „Biržu alus” (<i>Tradicinė alaus darykla „Biržu alus”</i>)	Dibināta 1686. gadā, piedāvā ekskursijas, degustācijas un izglītojošas programmas.	56.200185489 51394, 24.753560148 826036	https://www.birzualus.lt/
4.	Kristīnas un Jūra Mīlīšūnu aītkopības saīmniecībā (<i>Mīlīšūnų avių ūkis</i>)	Saimniecībā audzē dažādu šķirņu aītas, tai skaitā senās Lietuvas, Vācijas un Prūsijas šķīrnes. Saimniecībā ir piecas jurtas no aītu vīlnas, kurās notiek gan izglītojošas nodarbības, gan degustācijas, piemēram, aītas gaļas un piena produktu nobaudīšana (pēc iepriekšēja pīeteikuma). Viena jūrta	56.297665, 24.589793	https://www.visitbirzai.lt/milisiunu-aviu-ukis/

		iekārtota kā pirts, citā apskatāma unikāla aitiņu ekspozīcija, bet vēl citā – var iepazīt vilnas apstrādi un redzēt, kā tā pārtop par dziju vai filcējumiem.		
5.	Biržu maizes ceptuvē (<i>BIRŽU DUONA</i>)	Ceptuvē cep tradicionālo rudzu maizi un šeit arī piedāvā izglītojošas aktivitātes.	56.196532021 2834, 24.755221139 088356	https://www.birzuduona.lt/
Rokišķu rajons				
6.	Ilzenbergas muiža (<i>Ilzenbergo dvaras</i>)	Atjaunota muiža ar funkcionējošu bioloģiskās daudzveidības saimniecības kompleksu un tradicionālām saimniekošanas prasmēm. Piedāvā bioloģiskās saimniecības sezonālu ēdienkarti.	56.159707246 290324, 25.524556675 292033	https://www.ilzenbergas.lt
Pasvales rajons				
7.	Tradicionālās folkloras un kulinārijas mantojuma svētki „Pyraginēs” (<i>Valakēliu kaimo bendruomenē</i>)	Svētkos tiek prezentēti tradicionālie pīrāgi un ēdieni. Kulinārā mantojuma ēdienu prezentācija.	56.050177, 24.336200	https://tic.visitpasvalys.lt
8.	Raubones ciema kopiena aicina izgaršot reģiona senās kultūras tradīcijas	Piedāvājumā kopienas gatavotas tradicionālas klimpas, pelmeņi ar visdažādāko pildījumu: kartupeļu, biezpienu, sēnēm un gaļu. Pelmeņu pagatavošanu var apgūt arī meistardarbnīcās. Seno zupu vārīšanas tradīcijas.	56.123570, 24.476982	https://raubonys.lt/kulinari-nis-paveldas/
Kupišķu rajons				
9.	Kupišķu etnogrāfiskais muzejs (<i>Kupiškio etnografijos muziejus</i>)	Piedāvā maizes cepšanas nodarbības, pankūku cepšanas un sviesta kulšanas nodarbības.	55.84237, 24.97526	https://www.infokupiskis.lt
10.	Adomines muiža	Slavena ar bērū (<i>Pagrabinės</i>) maizītēm, kuras tiek ceptas tikai šeit un kurām ir Lietuvas kulinārā mantojuma sertifikāts. Muižā tiek piedāvāti tradicionālie ēdieni un kulinārā mantojuma nodarbības.	55.748985637 800274, 25.304853417 002672	https://www.infokupiskis.lt

5. Tradicionālais apģērbs

Līdz 19. gs. Latvijas austrumdaļai raksturīgais sieviešu apģērbs, tā senākās un iespaidīgākās detaļas ir saglabātas tieši no Augšzemes, sasaistot šo detaļu noteikšanu ar sēliskās izloksnes teritorijām. Līdz 19. gs. vidum un vēlāk saglabājās atšķirīgs no citiem etnogrāfiskajiem apgabaliem sieviešu un vīriešu apģērbu komplekss – Aukštaitijas nacionālais apģērbs.²³ 20. gs. vidū Augšzemē teicējas atceras tradicionālā goda apģērba raksturīgās detaļas — baltās izšūtās villaines, garos galvasautus un vainagus.²⁴ Arheoloģiskās liecības vēsta, ka šim apgabalam bija raksturīga kremēto mirušo apbedīšana

²³ Turpat.

²⁴ Ziņģīte, I. (2006) Sēliskās izpausmes Austrumlatvijas tradicionālajā tērpā. Pētījumi Sēļu senatnē. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti*, Nr. 11. 171.–180.

plakanos kapos. Aukštaitijas sievietes gandrīz nekad neizrotāja savas drēbes ar piespraudēm, un vīrieši visbiežāk tika apglabāti bez šķēpiem.²⁵ Lietuviešu arheoloģijas doktore Daiva Steponavičienė ir rekonstruējusi vēlā dzelzs laikmeta sēļu cilts apģērba kolekciju. Viņas pētījumi balstās arheoloģiskajās liecībās, kas atrastas apbedījumos sēļu apdzīvotajā teritorijā – Kupišķu, Biržu, Rokišķu, Panevėžas un Zarasu apkārtnē –, un šie tērpi ļoti atšķiras no Latvijā izstrādātajām sēļu apģērba rekonstrukcijām.²⁶

Sēlijas reģiona tautas apģērbs izceļas ar senajām tradīcijām, kurās savijušās latviešu un lietuviešu etnogrāfiskās iezīmes, īpaši spilgti atainojot Biržu un Neretas apgabalu kultūras mantojuma mijiedarbību. Šajos tērpos redzama gan Aukštaitijas, gan citu reģionu ietekme, radot unikālu un krāsainu apģērba kompleksu. Sieviešu tērpi sastāv no īpaša piegriezuma kreklīm ar horizontāli austām rotām, kas atgādina slāvu un poļu tradīcijas, un rūtainiem svārkkiem spilgtās sarkanās un zaļās krāsās. Lina priekšauti rotāti ar sarkaniem izšuvumiem un mežģinēm, bet galvassegas atšķiras pēc sievietes statusa – meitenes nēsā vainagus, bet precētas sievietes – cepures ar šallēm (skatīt attēlus Nr. 3., 4., 5. un 6.). Vīriešu apģērbs iekļauj garus kreklus ar izšūtām aprocēm un apkaklēm, vilnas vestes un virsjakas tumšos toņos, kā arī lina vai vilnas bikses ar taisnu piegriezumā. Tērpiem pievienojas austas jostas un ādas apavi, kas papildina kopējo harmonisko un funkcionālo izskatu. Mūsdienās Sēlijas reģiona nacionālos apģērbus izmanto folkloras ansambļu priekšnesumos, festivālos un muzejos. Rokišķu muzejā notiek izstādes, kas palīdz saglabāt un izplatīt reģiona identitāti.

Avoti: <https://folkcostume.blogspot.com/2011/07/costume-of-south-selonia-birzai-and.html>;
<https://latvians.com/index.php?en%2FCFBH%2FSovFolkFoldOut%2FAugszeme%2FAugszemeFO-000-intro.ssi>; <https://www.lnkc.lt/go.php/eng/Costumes/136294>

6. Antiko priekšmetu kolekcijas

Biržu, Rokišķu, Kupišķu un Pasvales rajoni izceļas ar diezgan bagātīgām senlietu kolekcijām, kas sniedz ieskatu vietējo amatu prasmēs, sadzīves mantojumā un tautas mākslas tradīcijās. Šīs kolekcijas atrodas muzejos, muižās un privātajās kolekcijās.

Rokišķu novadpētniecības muzejā skatāma plaša kalēja darbu, juvelierizstrādājumu un etnogrāfisko priekšmetu kolekcija, kurā iekļautas 19.–20. gs. sākuma rotaslietas un darba rīki. Biržu reģiona muzejs “Sēla” piedāvā izstādes ar senām rotām, kalēja darbiem, tautastērpiem un Radvilu dzimtas laikmeta privāto kolekciju. Savukārt Sodelišķu muižas senlietu un tehnikas muzeji apmeklētājus iepazīstina ar tvaika traktoriem, vēsturiskajiem auto, dažādu laiku sadzīves priekšmetiem un autentisku Augštaitijas lauku sētu ar aktīvu kalvi un vējdzirnavām.

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Biržu reģiona muzejs “Sēla”	Pamatekspozīcijā iekļautas senas rotaslietas, kalēja darbi, tautastērpi, sadzīves priekšmeti un Radvilu dzimtas laikmeta privātā kolekcija.	56.204974667 26925, 24.753460310 253015	https://www.birzumuziejus.lt
2.	Sodelišķu muižas sēta	Plaša ekspozīcija: tvaika traktori, vēsturiski auto, tehnikas vienības, aktīva kalve,	56.291315236 697486,	https://www.sodeliskiodvaras.lt

²⁵ Universālā Lietuvas enciklopēdija. Pieejams: [Aukštaitija - Visuotinė lietuvių enciklopedija](https://lietuviska.lt/enciklopedija/)

²⁶ Selija.com. Pieejams: <https://selija.com/selijassalas/selijas-gerbonis/selijas-vesturiskas-zemes-gerbonis-aruns-augutis/>

	(Sodeliškių dvaro sodyba)	vēdzirnavas, sadzīves priekšmeti, mēbeles, klēts, šķūnis. Autentiska Augštaitijas lauku sēta.	24.638189596 76731	
Rokišķu rajons				
3.	Rokišķu novadpētniecības muzejs	Plaša kalēja darbu, juvelierizstrādājumu, etnogrāfiskās sadzīves un tekstilizstrādājumu kolekcija, tostarp 19.–20. gs. sākuma rotaslietas un darba rīki	55.965513294 49618, 25.600941669 758065	https://www.rokiskiomuziejus.lt
Pasvales rajons				
4.	Pasvales novadpētniecības muzejs (Pasvalys krašto muzejs)	Bagāta arheoloģisko atradumu un liecību ekspozīcija, senlaicīgo darbarīku un rotaslietu kolekcija. Uzsvērts vietējais amatniecības mantojums.	56.060352406 68589, 24.398929196 749773	https://www.pasvaliomuziejus.lt
Kupišķu rajons				
5.	Adomines muiža (Adomynės dvaras)	Viena no vecākajām koka arhitektūras muižām Aukštaitijas reģionā. Muiža ir skaista un rets 18. gs. romantisma koka arhitektūras piemineklis, kura mūsdienām saglabājušās koka krāsnis, maizes krāsns, freskas, kartotēkas durvis ar metāla furnitūru, ornamentētas parketa grīdas. Muižā atrodas senlaicīgas mēbeles, sadzīves priekšmeti, tekstilizstrādājumi un rotaslietas.	55.749048448 09435, 25.304481078 604162	https://www.infokupiskis.lt
6.	Kupišķu etnogrāfiskais muzejs	Ieskats 19. gs. beigu – 20. gs. sākuma lauku cilvēka sadzīvē. Īpaša uzmanība pievērsta kupišķiešu senajām kāzu tradīcijām. Kupišķu etnogrāfiskais muzejs lepojas ar 19. gs. un 20. gs. 1. puses lietuviešu tradicionālo apģērbu un aksesuāru kolekciju, ko savākušas māsas Stefānija, Mikālīna un Elvīra Glemžaites, kā arī ar gandrīz 4000 gadu veciem tauriņiem.	55.842341851 70991, 24.975418484 347482	

7. Nozīmīgas personības

Šajā sadaļā apkopotas ievērojamas personības un vēsturiskas dzimtas, kas dzimušas vai cieši saistītas ar Biržu, Rokišķu, Pasvales un Kupišķu novadiem. Tās aptver rakstniekus, dzejniekus, mūziķus, māksliniekus, kā arī zinātnes, izglītības un kultūras jomu pārstāvjus, kas devuši paliekošu ieguldījumu Sēlijas zemes identitātes stiprināšanā un kopējā kultūras mantojumā.

Nr.p.k.	Vārds, uzvārds	Apraksts	Dzimtā vieta
1.	Kazimiers Būga (Kazimieras Būga, 1879–1924)	Sēļu dzimtas pēctecis, baltu filologs, valodnieks, viens no lietuviešu valodas zinātnes pamatlicējiem, pirmais „Lietuvių kalbos žodynas“ sastādītājs, pētnieks toponimikā un indoeiropiešu valodās. Kazimiera Būgas dzimtā sēta – muzejs atrodas Pažieģes ciemā, Dusetu seņūnijā, Zarasi rajonā. GPS: 55.74155, 25.76144	Pažieģes ciems, Daugailū pag., tag., Anikšču raj. (Sēlijas pierobeža)
2.	Jurgis Bielinis (1846–1918)	Slavens lietuviešu grāmatnieks, nacionālās kustības dalībnieks. Viņš organizēja sistemātisku lietuviešu grāmatu un laikrakstu pārvadāšanu no Mazās Lietuvas uz okupēto Lietuvu laikā, kad bija spēkā	Papilio valsčius – Vikipedija ; Neciūnai – Vikipedija

		cariskais preses aizliegums (1864-1904). Viņš izveidoja izplatītāju tīklu, kas palīdzēja saglabāt lietuviešu valodu rakstniecībā un sabiedriskajā dzīvē. Viņš rakstīja patriotisku publicistiku un veicināja nacionālo apziņu.	
3.	Jozs Tums-Vaižgants (<i>Juozas Tumas-Vaižgantas</i> , 1869–1933)	Rakstnieks, priesteris, publicists, viens no modernās lietuviešu literatūras pamatlicējiem. Saikne ar Sēliju - rakstījis par Ziemeļaustrumu Lietuvas kultūras dzīvi.	Maleišu ciems, Svēdasu pag., tag. Anīkšču raj.
4.	Jozs Balčikonis (<i>Juozas Balčikonis</i> , 1885–1969)	Valodnieks, ilggadējs “Lietuvių kalbos žodynas” redaktors, tulkotājs un literārās valodas normētājs. Saistīts ar Sēliju kā izglītības un valodas kopējs no Pasvales apvidus.	Balkoņu ciems, Pasvales raj.
5.	Leonards Gutauskis (<i>Leonardas Gutauskas</i> , 1938–2021)	Rakstnieks, dzejnieks, gleznotājs, Lietuvas Nacionālās kultūras un mākslas prēmijas laureāts. Savos darbos attēlo Augšzemes ainavas un kultūru.	Birži
6.	Konstancija Šķirmantiene (<i>Konstancija Skirmantienė</i> , 1901–1990)	Lietuviešu dziedātāja (soprāns), tautas mūzikas popularizētāja starpkaru periodā.	Rokišķu novads
7.	Daļa Tamulevičūte (<i>Dalia Tamulevičiūtė</i> , 1935–2006)	Teātra režisore, pedagoģe, Lietuvas Nacionālās kultūras un mākslas prēmijas laureāte. Aktīva izglītības un teātra darbiniece.	Kupišķu novads
8.	Jokūbs Šerns (<i>Jokūbas Šernas</i> , 1881–1926)	Jurists, žurnālists, sabiedriskais darbinieks. Kā jurists aizstāvēja lietuviešu valodas tiesības sabiedriskajā dzīvē. Piedalījās kultūras pasākumos, kas veicināja nacionālo identitāti. Lietuvas Neatkarības akta parakstītājs.	Jasišķu ciems (tagad – Biržu rajons)
9.	Ādolfs Sabaļausks jeb Zaļā rūta (<i>Adolfas Sabaliauskas-Zalia Rūta</i> , 1893–1952)	Folklorists, dzejnieks, pedagogs, tulkotājs. Vācis, pierakstījis un publicējis lietuviešu tautasdziesmas, pasakas, sakāmvārdus – palīdzējis saglabāt tautas dzīvo valodu. Savos darbos un darbībā cildināja valodas estētiku un unikalitāti.	Krikšči, Biržu pagasts
10.	Kazimiers Kristups Daukša (<i>Kazimieras Kristupas Daukša</i> , ap 1820–1880)	Pirmais zināmais lietuviešu gramatikas autors. Sastādījis valodas gramatikas grāmatu, pamatojoties uz austrumaukštaišu (kupišķēnu) dialektu. Šī gramatika netika publicēta, tomēr ir saglabājis manuskripts. Taču tā ir svarīgs lingvistiskās domas pamats. Viņš centās sistematizēt un aprakstīt lietuviešu valodas struktūru, palīdzot turpmākai lingvistikas attīstībai. Viņa darbi liecina, ka lietuviešu valodas izpēte notika jau 19. gs. pirmajā pusē.	Necjūni, Biržu pagasts
11.	Roberts Antiņš (<i>Roberts Antinis</i> , 1898-1980)	Tēlnieks, dzimis Kaldabruņā, studējis Parīzē. Viņa pazīstamākie darbi ir skulptūras “Egle – zalkšu karaliene” Palangā, Brīvības piemineklis Rokišķos. Tēlnieka darbos attēloti tautas dziesminieki un tēli ar garām bārdām. Viņa dēls, arī Roberts Antiņš, ir tēlnieks Lietuvas tautas mākslinieks.	Kaldabruņa, Rubenes pagastā, Jēkabpils novadā

7.1. Lietuviešu dzimtas, kurām ir saistība ar Sēlijas Lietuvas daļu

Biržu, Rokišķu, Kupišķu un Pasvales novadi ir bagāti ar nozīmīgām dzimtām, kuru dzīves gājums un devums ir saistīts ar politikas, kultūras, valodniecības jomām, kā arī ar dalību pretošanās kustībās.

Nr.p.k.	Dzimta	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
1.	Radvilu dzimta	Ietekmīgākā Lietuvas dižkunigaitijas dzimta, kurai bija īpašumi arī Sēlijas teritorijā. Ar Radvilu dzimtas vēsturi var iepazīties Biržu reģiona muzejā "Sēla". Jāatzīmē, ka muzeja bibliotēkā ir plašs – 17 000 grāmatu krājums.	56.20514, 24.75357	https://www.birzumu.zejus.lt
2.	Tiškeviču dzimta	Augstdzimušu muižnieku dzimta, iespējams, visslavenākā Lietuvas muižnieku dzimta. Tiškeviči ne tikai būvēja muižas, bet arī rūpējās par vietējo kopienu attīstību, nodarbojās ar mecenātismu.	55.9570, 25.5895	https://www.rokiskio.muziejus.lt
3.	Sapjehu dzimta	Viena no senākajām Lietuvas augstdzimušajām dzimtām. Vēsturiski saistīta ar Kupišķu novadu. Informācija par dzimtu atrodama vietējā muzejā Kupišķu etnogrāfiskajā muzejā.	55.8434, 24.9821	https://www.infokupis.skis.lt
4.	Vidugīru dzimta	(<i>Elena Vidugirytė</i>) bija partizānu sakarniece, kas krita 1947. gadā, cīnoties pret padomju okupāciju. Tūristiem pieejama piemiņas plāksne KGB upuru memoriālā Viļņā.	55.6750, 24.3560	https://en.wikipedia.org/wiki/Lithuanian_nobility
5.	Nečionu (Nečionių) dzimta	Lietuviešu tautas represiju simbols Renē Nečioniene (<i>Renė Nečionienė</i>) un viņas ģimene tika izsūtīti uz Sibīriju 1948. gadā. Tūristiem pieejama informācija Panevėžas novadpētniecības muzejā.	55.7330, 24.3640	https://panevezio.muziejus.lt
6.	Šernu dzimta	Jokūbs (<i>Jokūbas</i>) un Adoms (<i>Adomas</i>) Šerni Jokūbs Šerns (<i>Jokūbas Šernas</i>) – Lietuvas Neatkarības akta parakstītājs, diplomāts un jurists. Adoms Šerns (<i>Adomas Šernas</i>) – Evaņģēlistu reformātu baznīcas ģenerālsuperintendents, teologs.		
7.	Daukšu dzimta	Kazimiers Kristups Daukša (<i>Kazimieras Kristupas Daukša</i>) – reformātu mācītājs, pirmās lietuviešu valodas gramatikas autors. Edvards Jokūbs Daukša (<i>Edvardas Jokūbas Daukša</i>) – viņa dēls, kultūras un reliģisko aktivitāšu pārstāvis, sacelšanās dalībnieks. Dzimta bija slavena ar lietuviešu valodas un kultūras kopšanu.		
8.	Petruļu dzimta (Petruliai)	Alfonss Petrulis (<i>Alfonas Petrulis</i>) – Lietuvas Neatkarības akta parakstītājs, politiķis un sabiedriskais darbinieks.		
9.	Dauguviešu (Dauguviečiai) dzimta	Boriss Dauguvietis (<i>Borisas Dauguvietis</i>) – teātra režisors, Lidijs Dauguvietis (<i>Lidija Dauguvietytė</i>) – mūziķe, Elena Dauguvietis-Kudabiene (<i>Elena Dauguvietytė-Kudabienė</i>) – aktrise, Galina Dauguvietis (<i>Galina Dauguvietytė</i>) – kultūras darbiniece, tulkotāja, literatūrzinātniece. Dzimta aktīvi atbalstīja lietuviešu kultūru gan Lietuvā, gan emigrācijā.		

10.	Ladigu (<i>Ladygos</i>) dzimta	Kazis Ladiga (<i>Kazys Ladiga</i>), Lietuvas armijas ģenerālis, valstsvīrs. Ona Paļulīte-Ladigiene (<i>Ona Paliulytė-Ladygienė</i>) nozīmīga kultūras un patriotisma veicinātāja Biržu reģionā.		
11.	Īču (<i>Yčiai</i>) dzimta	Uzņēmēji, kas devuši ieguldījumu Biržu reģiona ekonomiskajā attīstībā, īpaši dzelzceļa infrastruktūras jomā. Dzimta bija pazīstama kā ievērojami kultūras un uzņēmējdarbības atbalstītāji.		
12.	Jakubēnu (<i>Jakubėnai</i>) dzimta	Mūzikas un kultūras atbalstītāji, piemēram, Vlads Jakubēns – komponists, muzikologs un pedagogs.		
13.	Mačuļsku (<i>Mačiūiskiai</i>) dzimta	Evaņģēlistu reformātu kopienas aktivisti Biržu reģionā.		
14.	Jansonu dzimta	Teātra zinātnieks.		
15.	De Šuazelu-Gufjē (<i>de Choiseul-Gouffier</i>) dzimta	Franču bajāru ģimene, kurai 18.–19. gs. bija ietekme Biržu reģionā. Saistīti ar muižu pārvaldīšanu, diplomātiskām un kultūras aktivitātēm.		
16.	Vileišu (<i>Vileišių</i>) ģimene	Cīnītāji par Lietuvas preses brīvību, izglītotāji, uzņēmēji, lietuviešu identitātes atjaunotāji, kultūras un mākslas atbalstītāji, valsts darbinieki, pašvaldību organizētāji, atdzimušās Lietuvas celtnieki.	56.097691, 24.307102	

8. Sēlijas Lietuvas daļas valodas īpatnības

Lietuvas ziemeļaustrumu rajoni – Biržu, Rokišķu, Kupišķu un Pasvales rajoni izceļas ar bagātīgu valodas mantojumu. Reģionā ir saglabājušās gan senās baltu valodas, tostarp, sēļu, pēdas, gan mūsdienu lietuviešu valodas dialekti. Šeit dominē austrumu aukštaišu dialekts ar saviem reģionālajiem īpatnībām. Sēlijas vēsturiskai zemei piegulošās leišu izloksnes pieder pie augštaišu dialekta austrumu grupas. Tuvākās šā dialekta izlokšņu grupas ir Kupišķu un Utēnas izloksnes. Šais izloksnēs ir dažādas atšķirības no citām austrumu augštaišu izloksnēm vai pat no leišu valodas izloksnēm vispār²⁷.

Sēļu valodas īpatnības cieši savijas ar leišu austrumu augštaišu izloksnēm, kur uzsvērtā zilbē līdz pusgarumam tiek pagarināti arī īsie patskaņi ‘i’ un ‘u’, piemēram, *pu.se* (‘puse’), *mi.škas* (‘mežs’). Tas liecina par trejādu patskaņu kvantitāti – īsie, pusgarie un garie – līdzīgi kā sēliskajās izloksnēs Latvijā²⁸.

Vēl viena kopīga iezīme ir šaurā garā ‘ē’ skaņas paplašināšana, kas utēnišķu izlokšņu runātājiem pārvēršas platā ‘ē’, piemēram, *te vas vai tē-vas* (‘tēvs’), tāpat kā sēļu dialektā. Kupišķos, tāpat kā augšzemnieku izloksnēs, vēlāru patskaņu priekšā ‘e’ un ‘ē’ pārvēršas, un darbības vārdu *nčšti* (‘nest’) lokāšanas formas ir līdzīgas: *našt, nesg, na.ša, na.šam, na.šat*. Savukārt gala zilbē -e pārtop par -a,

²⁷ Raksts “Sēlija – tā ir zeme, debess un ļaudis zem tās. Sēlija – arī tā ir Latvijas zvaigzne” (1996), Nr. 96 (581) “Latvijas Vēstnesis”. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/40455>

²⁸ Raksts “Sēlija – tā ir zeme, debess un ļaudis zem tās. Sēlija – arī tā ir Latvijas zvaigzne” (1996), Nr. 96 (581) “Latvijas Vēstnesis”. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/40455>

piemēram, *margoita* = *mergīte* ('meitene') un *jdusa* ('ēdusi') – līdzīgi kā daudzās sēliskajās izloksnēs Latvijā²⁹.

Šīs valodas paralēles norāda uz ciešo sēļu un leišu saikni, ko apliecina arī vēstures avoti, piemēram, Indriķa Livonijas hronika, un kopīgie vietvārdi ar piedēkli *-uon-*. Šādi hidronīmi, piemēram, *Eglona* Sēlijā un vairāki vietvārdi Vidzemes dienvidaustrumos (*Gruostuona*, *Maduona*, *Lazduona* u.c.) atgādina par šo kultūrvēsturisko tuvību. Madonas apkaimē bieži sastopami arī uzvārdi ar šo piedēkli (*Kaņepuonis*, *Miezuonis*, *Grauduonis*), kas, visticamāk, saistīti ar vietvārdiem un sēļu valodas mantojumu³⁰.

Kopš 2006. gada kopā ar Lietuviešu valodas institūtu (*Lietuvių kalbos institutas*) tiek veidots "Baltu valodu atlants". 2009. gadā ir publicēts "Baltu valodu atlanta" pilotprojekta sējums, bet 2013. gadā – leksikas sējums "Flora", kurā rādītas augu nosaukumu paralēles latviešu (tostarp daudzu augšzemnieku dialekta izlokšņu) un lietuviešu valodā³¹.

Valodas reģionālās īpatnības

Biržu rajonā sastopams austrumu aukštaišu dialekts, kas saglabā sēļu valodas ietekmes pēdas. Rokišķu rajonā dominē austrumu aukštaišu dialekta iezīmes, taču skaidri novērojamas arī sēļu valodas atskaņas. Kupišķu rajons pārstāv klasisku austrumu aukštaišu dialektu, kurā saglabājušies arī senās leksikas elementi. Savukārt Pasvales rajona ziemeļu daļā vērojama sēļu valodas ietekme, tomēr kopumā raksturīgas austrumu aukštaišu runas īpatnības.

Mūsdienās šie dialekti joprojām ir dzīvi, galvenokārt, vecākās paaudzes iedzīvotāju sarunvalodā, taču arī pakāpeniski aizstāj literārā valoda. Tomēr vietvārdi un fonētiskās īpatnības turpina būt nozīmīgas kultūras mantojuma liecības, kas saglabā saikni ar reģiona vēsturisko un lingvistisko mantojumu.

9. Izglītības programmas un tūrisma centri

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Biržu reģiona muzejs "Sēla"	Piedāvā izglītojošas programmas par hercogu pilim, alus darīšanu, 16.-17. gs. karadarbību.	56.205184251 78895, 24.753306044 086706	https://www.birzumuziejus.lt/
2.	Kristīnas un Jūra Miļišūnu aitikopības saimniecība (<i>Milišiūnų avių ūkis</i>)	Piedāvā izglītojošu programmu "Aita apģērbs un pabars" (<i>Avis aprengs ir pamaitins</i>).	56.297665, 24.589793	https://www.visitbirzai.lt/milisiunu-aviu-ukis/

²⁹ Turpat.

³⁰ Turpat.

³¹ Nacionālā Enciklopēdija. Latviešu valodas augšzemnieku dialekts. Pieejams:

<https://enciklopedija.lv/skirklis/169616-latvie%C5%A1u-valodas-aug%C5%A1zemnieku-dialekts>

3.	Alus darītava “Rinkuškiai” (<i>Alaus darykla „Rinkuškiai”</i>)	Piedāvā 7 izglītojošas programmas par alus darīšanu.	56.207882049 80549, 24.723403783 26866	https://www.visitbirzai.lt/p/azintine-degustacine-ekskursija-alaus-turas/
4.	Lavandu saimniecība (<i>Levandų ūkis</i>)	Izglītojošā nodarbība „Lavanda. No sēklas līdz produktam” (lietuviešu valodā).	56.006142, 24.736393	https://www.levanduukis.lt/
5.	Sodelišku muiža (<i>Sodeliškių dvaras</i>)	Izglītojošās programmas "Graudu ceļš" un "Kā senči smalkmaizītes cepa".	56.291243786 378494, 24.638211054 43911	https://www.sodeliskiudvas.lt/
6.	Biržu tūrisma un uzņēmējdarbības informācijas centrs	Tūrisma informācija.	56.200710627 45682, 24.757356083 2681	https://www.visitbirzai.lt/
Rokišķu rajons				
7.	Rokišķu reģiona muzejs (<i>Rokiškio krašto muziejus</i>)	Piedāvā izglītojošās programmas “Siera ceļš”, “Dārzi, dārzi lellē”, “Senie laiki atdzīvojas ar misiņu” u.c.	55.965401, 25.600856	https://www.muzejusrokiskyje.lt/
8.	Rokišķu tūrisma informācijas centrs	Tūrisma informācija.	55.964686192 7119, 25.586516910 234927	https://www.rokiskiotic.lt/
Pasvales rajons				
9..	Pasvales reģiona muzejs (<i>Pasvalio krašto muziejus</i>)	Piedāvā izziņošanas programmas “Senie lauku amati”, “Maizes ceļš”, “Lina ceļš”, “Pataļki” u. c.	56.060201, 24.398996	https://muzejus.visitpasvalys.lt/
10.	Pasvales tūrisma informācijas centrs	Tūrisma informācija.	56.060318726 53541, 24.398995012 093433	https://tic.visitpasvalys.lt/
Kupišķu rajons				
11.	Kupišķu etnogrāfiskais muzejs (<i>Kupiškio etnografijos muziejus</i>)	Piedāvā izglītojošās programmas “Koka noslēpumi”, “Podnieka amats”, “Tautas tērpa krāsas un zīmes”.	55.842421, 24.975395	www.infokupiskis.lt
12.	Kupišķu rajona tūrisma un uzņēmējdarbības informācijas centrs	Tūrisma informācija.	55.831057412 80093, 24.986830754 404256	https://www.infokupiskis.lt/

10. Reliģija un sakrālais mantojums

Biržu, Rokišķu, Kupišķu un Pasvales rajoni izceļas ar bagātu un daudzveidīgu reliģisko un sakrālo mantojumu, kas atspoguļo gan kristīgo tradīciju dziļās saknes, gan seno baltu tautu ticējumus. Šajā reģionā atrodas ievērojami kristīgās arhitektūras pieminekļi – baznīcas, kapliņas un klosteri –, kas veido būtisku daļu no reģiona identitātes un kultūras ainavas. Līdzās tiem sastopamas arī senās baltu tautu svētvietas, piemēram, pilskalni un citas svētvietas, kas liecina par šo vietu nozīmīgumu reliģiskajā un garīgajā dzīvē jau kopš seniem laikiem.

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
Biržu rajons				
1.	Biržu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca (Biržu Sv. Jono Krikštytojo bažnyčia)	1879. gadā neogotikas stilā celta baznīca ar diviem torņiem un plašu interjeru. Apmeklējums bez maksas, pieejama autostāvvietā.	56.204062854 37431, 24.757066239 088907	https://www.visitbirzai.lt/birzu-sv-jono-krikstytojo-baznycia/
2.	Biržu evaņģēliski reformātu baznīca (Biržu evangeliku reformatų bažnyčia)	1874. gadā celta baznīca, viena no vecākajām reformātu baznīcām Lietuvā. Atvērta apmeklētājiem.	56.207843449 91967, 24.758313183 268708	https://www.visitbirzai.lt/evangeliku-reformatu-baznycia/
Rokišķu rajons				
3.	Rokišķu Svētā Mateja apustuļa baznīca (Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia)	1877.-1885. gadā celta baznīca, viena no lielākajām baznīcām Lietuvā. Apmeklējums bez maksas, pieejamas ekskursijas gida pavadībā.	55.964186459 10728, 25.583690181 398914	https://www.rokiskiotic.lt/objectai/rokiskio-sv-apaštalo-ir-evangelisto-mato-baznycia
4.	Panemunėles Sv. Jāzepa baznīca (Panemunėlio šv. Juozapo Globos bažnyčia)	Baznīca celta 1911. gadā un ir vienīgā baznīca Lietuvā ar divstūru torni, kas simbolizē Lietuvas un Polijas savienību.	55.914056775 76949, 25.456530477 159287	https://www.rokiskiotic.lt/objectai/panemunelio-sv-juozapo-globos-baznycia
Pasvales rajons				
5.	Pasvales Sv. Jāņa Kristītāja baznīca (Pasvalio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia)	1787. gadā celta baroka laikmeta baznīca.	56.061674, 24.398134	https://tic.visitpasvalys.lt/zemelapis/?o=17409&c=3744&cs=3745
Kupišķu rajons				
6.	Kupišķu Debesbraukšanas baznīca (Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia)	Vēsturnieki uzskata, ka vietā, kur tagad atrodas Kupišķu baznīca, bijusi sena lietuviešu kulta vai apbedījuma vieta. Baznīca ir celta neogotikas stilā, halle, ķieģeļu, divslīpju. Tā celta 1900.-1914. gadā un ir viena no lielākajām Lietuvā.	55.842214868 293226, 24.975965681 38967	https://www.infokupiskis.lt/lankyminos-vietos/kupiskio-kristaus-zengimo-i-dangu-baznycia/
7.	Palevenės Sv. Dominika baznīcas un dominikāņu klostera ansamblis (Palėvenės Šv. Dominiko (Dominyko) bažnyčios ir dominikonų vienuolyno ansamblis)	Baznīcas interjers ir saglabājies no 18. gs. otrās puses, jo iepriekšējais tika nopostīts Ziemeļu kara laikā. Palevenės baznīcas interjers ar astoņiem altāriem ir viens no oriģinālākajiem, tā sauktā, tautas baroka paraugiem Lietuvā. Klostera ansamblis veidoja vairākas dažādas nozīmes mūra un koka ēkas, ko apjoza augsta mūra siena.	55.803312292 95479, 24.882040076 527755	https://www.infokupiskis.lt/lankyminos-vietos/palevenes-sv-dominiko-baznycia/

10.1. Pilskalni

Nr.	Nosaukums	Apraksts	GPS koordinātes	Avots
-----	-----------	----------	-----------------	-------

Biržu rajons				
1.	Velna kalna pilskalns (Rinkušķu (Juodeļu) (Velniakalnijs (Rinkušķiai (Juodelių)))	Pilskalns atrodas pie Apaščas upes, apvīts ar vietējām teikām. Ievērojams ar savu izteiksmīgo formu un skaidri redzamo aizsargvalni.	56.244639, 24.734028	<a href="https://www.visitbirzai.lt/ri-
nkuskiu-juodeliu-
piliakalnis-vad-
velniakalniu/">https://www.visitbirzai.lt/ri- nkuskiu-juodeliu- piliakalnis-vad- velniakalniu/
Rokiškų rajons				
2.	Moškėnu pilskalns (Moškėnų piliakalnis)	Pilskalns datējams ar 1 gadu tūkstoši p.m.ē. beigām – 1 gadu tūkstoši m.ē. Izvietots atsevišķā paugurā. Laukupes kreisajā krastā. Pilsklana plakanums ir gandrīz četrstūrainis, apjozts ar valni, kurš vislabāk saglabāties rietumu pusē.	55.968232, 25.439009	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/o-
bjektai/moskenu-piliakalnis">https://www.rokiskiotic.lt/o- bjektai/moskenu-piliakalnis
3.	Baušiškų pilskalns (Baušiškių piliakalnis)	Izmantots kā aizsardzības punkts no 1 gs. p.m.ē. līdz 1. gs. vidum m.ē. Izvietots paugurā pie Audras straute labā krasta ielejas malas. Līdzenums ovāls, iegarens, augstāks rietumu pusē.	55.8463, 25.5998	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/o-
bjektai/bausiskiu-
piliakalnis">https://www.rokiskiotic.lt/o- bjektai/bausiskiu- piliakalnis
4.	Alksnų pilskalns (Alksnių piliakalnis)	Atrodas Apvalasa ezera austrumu krastā. Datējams ar 1 gadu tūkstoša sākumu.	56.155472, 25.544417	<a href="https://www.rokiskiotic.lt/o-
bjektai/alksniu-piliakalnis">https://www.rokiskiotic.lt/o- bjektai/alksniu-piliakalnis
Pasvalės rajons				
5.	Āžuolpamušės pilskalns (Āžuolpamūšės piliakalnis)	Šis pilskalns bijis žemaišu nocietinājums. Pilskalnā ir ierīkotas kāpnes apmeklētājiem un informatīvs stends.	56.123477, 24.460048	<a href="https://tic.visitpasvalys.lt/o-
bjektai/sarasas/?c=3751">https://tic.visitpasvalys.lt/o- bjektai/sarasas/?c=3751
Kupiškų rajons				
6.	Bakšėnu pilskalns (Bakšėnų piliakalnis)	Leģenda vēsta, ka šeit apglabāta kareivīga meitene. Pilskalns atrodas pie Pivesas upes. Datējams ar 1 gadu tūkstoši p.m.ē. – 1 gadu tūkstoši m.ē. Blakus atradies 2. –5. gs. Nodiejišķu kapulauks (iznīcināts).	55.929666185 41108, 24.925280966 23876	<a href="https://www.infokupiskis.lt/
/lankytnos-
vietos/baksenu-piliakalnis/">https://www.infokupiskis.lt/ /lankytnos- vietos/baksenu-piliakalnis/
7.	Kupiškų (Augštupėnu) pilskalns (Kupiškio (Aukštupėnų) piliakalnis)	Senākajos laikos Kupiškų apkaimē dzīvoja baltu cilts un šis ir vistālāk uz dienvidiem esošais sēļu pilskalns.	55.847953819 18337, 24.976059824 407407	<a href="https://www.infokupiskis.lt/
/lankytnos-vietos">https://www.infokupiskis.lt/ /lankytnos-vietos
8.	Stirniškų pilskalns (Stirniškių piliakalnis)	Datējams ar 1. gadu tūkstoši – 2. gadu tūkstoša sākumu m.ē.	55.781218307 64225, 24.816623826 24974	<a href="https://www.infokupiskis.lt/
/lankytnos-vietos">https://www.infokupiskis.lt/ /lankytnos-vietos

Izstrādātājs: Lolita Ozoliņa, SIA “Lolitas Ozoliņas komunikācijas konsultācijas” valdes locekle pēc Aizkraukles novada pašvaldības pasūtījuma (2025. gads). Pētījuma sagatavošanā un materiālu apkopošanā piedalījās Jurgita Kregždaitē (Lietuva).

Pētījums izstrādāts Interreg VI-A Latvijas - Lietuvas programmas 2021-2027.gadam projekta Nr. LL-00132
“Tūrisma piedāvājuma attīstība Sēlijā” (Tourism offer development in Selonia Region/ Weekend in Village) īstenošanas ietvaros.

Šis pētījums ir sagatavots ar Eiropas Savienības finansiālo atbalstu. Par šī pētījuma saturu pilnībā atbild Aizkraukles novada pašvaldība un tas nekādos apstākļos nav uzskatāms par Eiropas Savienības oficiālo nostāju.